עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס

[א]ומן התפלין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון: **גמ'** ק"ש פשיטא מצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות מהו דתימא הואיל ואית בה מלכות שמים קמ"ל: ומן התפלין: פשיטא מהו דתימא הואיל ואתקש למזוזה קמ"ל: וחייבין בתפלה: דרחמי נינהו (א) מהו דתימא הואיל וכתיב בה [1]ערב ובקר וצהרים כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל: ובמזוזה: פשיטא מהו דתימא הואיל ואתקש לתלמוד תורה קמשמע לן: ובברכת המזון: פשיטא מהו דתימא הואיל וכתיב [2]בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל: אמר רב אדא בר אהבה נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה אמאי מצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אמר אביי מדרבנן א"ל רבא והא דבר תורה קאמר ועוד כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן אלא אמר רבא אמר קרא [3]זכור [4]ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה א"ל רבינא לרבא נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן למאי נפקא מינה לאפוקי רבים ידי חובתן אי אמרת (בשלמא) דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא (אלא אי) אמרת דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן מאי ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו אי אמרת בשלמא דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא אי אמרת דרבנן אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ולטעמיך קטן בר חיובא הוא אלא הכא במאי עסקינן כגון שאכל שיעורא דרבנן דאתי רבנן ומפיק דרבנן: דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דר' אמי וזמנין אמר לה משמיה דר' אסי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך [5]אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב [6]ישא ה' פניו אליך אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה [7]ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה: **מתני'** בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם: **גמ'** אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדבור דמי דאי סלקא דעתך לאו כדבור דמי למה מהרהר אלא מאי הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו כדאשכחן בסיני ורב חסדא אמר הרהור לאו כדבור דמי דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו אלא מאי הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר אמר רבי אלעזר כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל ונגרום בפרקא אחרינא (ב) אמר רב אדא בר אהבה בדבר שהצבור עוסקין בו

והרי

ומן התפלין. משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפיח בהן: וחייבין בתפלה. דתפלה רחמי היא ומדרבנן היא ותקנוה אף לנשים ולחנוך קטנים: ובמזוזה ובברכת המזון. מזוזה מצות עשה שלא הזמן גרמא ובגמרא פריך פשיטא: ברכת המזון. בגמרא בעי לה דאורייתא או דרבנן: גמ' מהו דתימא נקיש תפלין למזוזה. דכתיב וקשרתם וכתבתם מה מזוזה נשים חייבות אף תפילין נשים חייבות קמשמע לן: הכי גרסינן תפלה דרחמי נינהו. ולא גרס פשיטא דהא לאו דאורייתא היא: נקיש מזוזה לתלמוד תורה. דכתיב (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם וסמיך ליה וכתבתם מה תלמוד תורה נשים פטורות ואע"ג דאין הזמן גרמא רחמנא פטרינהו דכתיב את בניכם ולא בנותיכם אף מזוזה נשים פטורות קמ"ל דנשים חייבות דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעו חיי נשי לא בעו חיי בתמיה: קדוש היום מ"ע שהזמן גרמא הוא. זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ) זכרהו על היין: בשמירה. דלא תעשה מלאכה (שם): והני נשי איתנהו בשמירה. דתנן (קדושין דף כט.) כל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שאין הזמן גרמא נשים חייבות דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה: נשים בברכת המזון דאורייתא. דכתיב ואכלת ושבעת (דברים ח) והוה ליה מצות עשה שאין הזמן גרמא: או דרבנן. דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך (שם) והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק. ואי משום בנות צלפחד חלק אביהם הם דנטלו שהיה מיוצאי מצרים: בן. קטן: מברך. ברכת המזון לאביו אם אין אביו יודע לברך: שיעורא דרבנן. כגון כזית לר"מ וכביצה לרבי יהודה דמדאורייתא ואכלת ושבעת וברכת כתיב אבל בשיעור כי האי לא מחייב אלא מדרבנן והלכך אתי קטן דרבנן ומפיק גדול: עד כזית עד כביצה. עד כזית לר"מ עד כביצה לר' יהודה דתנן (לקמן דף מה.) עד כמה מזמנין ר"מ אומר עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה: מתני' בעל קרי. מתקנת עזרא ואילך שתקן טבילה לבעלי קריין לעסוק בתורה כדאמרי' בב"ק בפרק מרובה (דף פב:): מהרהר. ק"ש בלבו כשמגיע זמן המקרא: ואינו מברך. אפילו בהרהור: לא לפניה ולא לאחריה. כיון דברכות לאו מדאורייתא מחייב לא אטרחוהו רבנן: ועל המזון מברך לאחריו. דמיובא דאורייתא הוא: ואינו מברך לפניו. דלאו דאורייתא הוא: רבי יהודה אומר וכו'. בגמ' מפרש לה: גמ' כדבור דמי. וכל אדם נמי יוצא ידי חובתו בהרהור: למה מהרהר. מה מועיל: כדאשכחן בסיני. שהפרישן משה דכתיב אל תגשו אל אשה (שמות יט). ועל פרישה זו סמך עזרא לתקן טבילה לבעלי קריין קודם שיעסקו בתורה דכתיב (דברים ד) והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב כדאמרינן לקמן בפרקין (דף כב.):

אלא

בתפלה פשיטא כיון דכתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה כמצות עשה שהזמן גרמא הוי קמ"ל דרחמי נינהו. ור"י לא גריס ליה שהרי תפלה דרבנן היא ומאי מ"ע שייכי ביה. ומ"מ יש ליישב דהא הלל דרבנן ונשים פטורות מהאי טעמא דמצות עשה שהזמן גרמא הוא כדאמרינן בסוכה (דף לח.) מי שהיה עבד ואשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהם אומרים ואין השומע פטור מקריאתן כיון שהם פטורים: אית דגרסי בברכת המזון פשיטא. ומשני כיון דכתיב בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע כמ"ע שהזמן גרמא הוא קמ"ל: נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן. פי' הקונטרס דסלקא דעתך דלא מחייבי מדאורייתא משום דכתיב על הארץ הטובה ונשים לא נטלו חלק בארץ ומה שנטלו בנות צלפחד חלק אביהם נטלו. ותימה כהנים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בברכת המזון אלא י"ל דטעמא משום דכתיב על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרינן לקמן (דף מט.) מי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו והשתא קא מבעיא ליה כיון דלא מצו למימר ברית ותורה לא הוו אלא מדרבנן או דלמא כיון דלא שייך בהו הוי שפיר דאורייתא והא דלקמן איירי באנשים דשייכי בברית ותורה: בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה. פי' אפילו בהרהור כדמשמע בגמ' [א] והיינו טעמא דשריא טפי בק"ש מברכות משום דק"ש דאורייתא וברכות דרבנן ואפי' למ"ד ק"ש דרבנן היינו היכא דהזכיר יציאת מצרים אבל מתניתין שלא הזכיר יציאת מצרים שלא התירו לו לומר אמת ויציב והוי ק"ש דאורייתא ואמת ויציב דרבנן שהרי הזכיר יציאת מצרים בק"ש ואין להקשות נתקן לימא אמת ויציב ולא לימא ק"ש דהא עדיף לימא ק"ש דאית ביה נמי מלכות שמים: יוציא בשפתיו. כיון דשרית ליה הרהור אע"פ שהוא כדבור לענין לצאת ידי ק"ש כמו כן מקרי דבור לענין דמקרי עוסק בתורה ומדשרית ליה להרהר אע"פ שהוא בעל קרי תתיר לו גם דבור: כדאשכחן בסיני. פירוש אף ע"ג דלדבור דמי לענין שיצא מ"מ לאו כדבור דמי לענין שיהא בעל קרי אסור להרהר [ב] כדאשכחן בסיני דהיה שם דבור והיו צריכין לטבול ואע"פ שהיו שותקין שומע כעונה [סוכה לח:]: ורב חסדא אמר לאו כדבור דמי. ר"ח פירש דהלכה כרב חסדא מדמתלי רב אדא ורבי אלעזר למלתיה שמע מיניה כוותיה קיימי ולא יצא בקריאת שמע בהרהור [ג]:

והרי

עין משפט נר מצוה

כז א מיי' פ"ד מהלכות תפלין הלכה יג סמג עשין כב טוש"ע א"ח סימן לח סעיף ג:
כח ב מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ב [ופ"ו הל' י] סמג עשין יט טוש"ע א"ח סימן קו סעיף ב:
כט ג מיי' פ"ה מהלכ' מזוזה הלכה י סמג עשין כג טוש"ע יו"ד סימן רצא סעיף ג:
ל ד מיי' פ"ה מהלכות ברכות הלכה א סמג עשין כז טוש"ע א"ח סימן קפו סעיף א ב:
לא ה מיי' פכ"ט מהל' ש"ב הלכה ג סמג עשין כט טוש"ע א"ח סימן רעא סעיף ב:
[ו מיי' פ"ה מה' ברכות הלכה א' טוש"ע סי' קפו סעיף א]:
לב ז מיי' פ"א מהלכות ברכות הלכה יא [טוש"ע א"ח סי' תקפט סעי' א]:
לג ח ט מיי' פ"ה שם הלכה טו טז סמג עשין כז טוש"ע א"ח סימן קפו סעיף ב:
לד י (מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה ח סמג עשין יח טוש"ע א"ח סימן פח):
לה (כ) ל טוש"ע א"ח סי' סב סעיף ג (ד):

◆

תורה אור השלם

1. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי: תהלים נה יח
2. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְיָ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְיָ אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל יְיָ: שמות טז ח
3. זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: שמות כ ז
4. שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: דברים ה יא
5. כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: דברים י יז
6. יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: במדבר ו כו
7. וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: דברים ח י

◆

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

◆

רבינו חננאל

וחייבין בתפלה דרחמי נינהו. ולא גרסינן פשיטא דהא לאו דאורייתא היא. **מתני'.** על קרי מהרהר בלבו וכו'. פירש בתלמוד ארץ ישראל מהו מהרהר בברכות, דקרית שמע מוציא בשפתיו. אמר ר' אבינא זאת אומרת הרהור כדבור דאמי, דמצות ק"ש בדבור הוא דכתיב ודברת בם וגו' ומפני מה אינו מוציא בשפתיו כדאשכחינן בסיני דאזהר רחמנא אל תגשו אל אשה כדי לקבל התורה, וכתיב בה והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני יי' אלהיך וכו' ואי אפשר דלא הוו בהו בעל קרי מקרה לילה ולא נמר התורה בו ביום אלא בהרהור הלב, ואעפ"כ הוזהר להודיעם אותם הדברים לבניו ולבני בניו, שמעינן מיהא דדבור אסור למי שהטומאה יוצאה עליו מגופו אבל הרהור מותר אע"ג דהרהור כמו דבור. ורב חסדא אמר זאת אומרת הרהור לאו כדבור דמי ומפני מה מהרהר כדי שלא יהא כל העולם עסוקין בברכות והוא יושב ובטל. וקימא לן כרב חיסדא, חדא דהא רב אדא בר אהבה מפרש לטעמיה. ותוב אשכחינן בהדיא בפרק שואל אדם מחבירו כדי יין בהא דתאני ר' יהושע בן קרחה אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמו לערב, א"ר יוחנן הילכתא כר' יהושע בן קרחה, ודייק ר' יוחנן דאמר טעמא דר' יהושע בן קרחה דבור אסור הרהור מותר, ומקשינן התם ומי אמר ר' יוחנן דבור אסור הרהור מותר אלמא הרהור לאו כדבור דאמי, והא איהו הוא דאמר [ב]כל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא, ומפרקינן שאני התם דבעינן והיה מחניך קדוש וליכא וכו'.
וכבר פירשנו זו השמועה במקומה באר היטב.

מסורת הש"ס

א) קדושין כט. [וש"נ], ב) [שבועות דף כ: ע"ש], ג) [נ"ל ולא], ד) ר"ה דף כט., ה) סוכה לח. תוספתא פ"ה סי"ח, ו) [פי' תוס' לעיל עו. ד"ה ור' יהודה], ז) [עי' בביאור הגר"א משלי כב [illegible]], ח) כ"ל לא, ט) שבת דף קנ., י) [דברים ו], כ) [קידושין כט:], ל) [דברים יא], מ) [קידושין לד.], נ) [פסחים קו.], ס) [ספרי ריש פנחס], ע) [ב"ב קטז:], פ) [לקמן מה.], צ) [דברים ח].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' דרחמי נינהו (מהו דתימא וכו' קמ"ל) תא"מ ונ"ב ברוב הספרים לא גרסי ליה: (ב) שם ונגרום בפרק' אחריני. נ"ב פי' בהל' דרך ארץ כדלקמן בדף כ"ב:

◆

גליון הש"ס

גמ' ומן התפלין פשיטא. עיין תוס' עירובין צו ע"ב ד"ה לא ס"ל: שם ובמזוזה פשיטא. עיין יומא דף י"א ע"ב ואם כן לא הוי פשיטא דלא לימא למעט מן ביתך ולא ביתה. ועפ"ק: שם ובבהמ"ז פשיטא. עיין לקמן בסמוך א"ל רבינא לרבא נשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן. ולי"ע: שם נשים בבהמ"ז דאורייתא. ע' תשובת משכ"ן א"ח סימן קס"ט: שם ולטעמיך קטן. ע' כרן מגילה פ"ב (ובדף הספר רק"ב א) בשם הרמב"ן ועי"ע. אמ"ו לאוי כרמב"ן במלחמות סי"ל גירסא אחרת כאן: שם דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. פי' ר"ה לג פ"א תוס' ד"ה הא ר' יהודה ועירובין לו. תוס' ד"ה דילמא (ומגילה יט: תוס' ד"ה ור"י): שם אמר רבינא זאת אומרת. עי' בטורי אבן מגילה יט ע"ב בד"ה לר"י מכשיר:

◆

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, וכן משמע לקמן בגמ' (וציין שם את הגמרא בדף כב. בע"ק אם אין לו מים וכו'). ב. בתוס' רי"ש כתב, דאסור בעלי קריין בד"ת, אסרו חכמים דוקא בצבור דומיא דסיני ולא בהרהור ואע"פ ששותקים היו הרי שומע כעונה. ג. ובתוס' רי"ש הוסיף, אע"פ שאין צריך להשמיע לאזנו כדפסיק ר' חסדא גופיה.

◆

רב ניסים גאון

תלמוד לומר הרי שהיה הולך לשחוט פסחו ולמול את בנו כו' מכל מקום ולאחותו בא ללמדנו מה שכבר הזכרנו: ואילו רב יהודה כי מטי גבי האשה שכובשת ירק בקדרה. זו המשנה בתחלת פרק שני דמסכת טהרות. ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן וזו המשנה בתחלת פרק ב' דמסכת עוקצין: ורב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מיטרא. איתיה לפירושה במסכת תענית בפרק סדר תעניות האלו (דף כד) והיינו דאמרי' רב יהודה חזנהו להנהו בי תריד הוו קא פרצי בריפתא אמר שמע מינה איכא שבעא בעלמא יהיב עיניה הוה כפנא אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה מר דשכיח קמיה נעשייה דליפוק לשוקא עשייה נפק לשוקא חזא כינופיא אמר להו מאי האי [א"ל] אכוספא דתמרי דקא מיזדבן אמר שמע מינה איכא כפנא אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאני שלף ליה חד מסאנא בעא למישלף אידך אתא אליהו כו' ובפרק כל היד המרכה לבדוק דמסכת נדה (דף יג) אמרי' שאני רב יהודה דאימתא דמאריה עליה (קרי) [דקרין] עליה שמואל עליה דרב יהודה אין זה ילוד אשה: ר' יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילה נפגען בי דניהוי להו בני שפירי כוותי. אתה מוצא שהזכירו שבח יופיו בבבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים (דף פד) אמר ר' יוחנן אנא אשתיירי משפירי ירושלים האי מאן דבעי מיחזי שופריה דר' יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סקלי כו': קריאת שמע ותפילין הוויין להו מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא אחד אנשים ואחד נשים חייבין. פירשו בברייתא (קדושין דף לג:) איזו היא מצות עשה שהזמן גרמא סוכה ולולב שופר ציצית ואיזו היא מצות עשה שלא הזמן גרמא מזוזה ומעקה ומציאת אבדה ושילוח הקן: אקיש מזוזה לתלמוד תורה מה תלמוד תורה פטירי אף מזוזה נמי פטירי קמ"ל. הא נמי איתה בפירקא קמא דקידושין (דף לד) דאקשינן הרי תלמוד תורה פריה ורביה ופדיון הבן דמצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים פטורות ואמרינן (שם דף ל) ותלמוד תורה גופיה מנלן דכתיב ולמדתם אותם את בניכם בניכם ולא בנותיכם: כדאשכחן בסיני מה סיני דבור אסור הרהור מותר. במסכת שבת בפרק ר' עקיבא (דף פח) אמרי' אמר אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרווייהו ניתנה תורה לטבולי יום ואמר עלה אמימר ראויה קאבינא ואעפ"כ מי שאירע לו קרי בלילי ו' בסיון דההיא שתא כבר שמע את הדברות ולא סגיא ולא הרהר בלבו: